

Partijska organizacija v okraju Ljubljana 1954-1965

LJILJANA ŠUŠTAR

Organizacijski razvoj

V letu 1954 so potekale priprave na politično in upravno-teritorialno združitve mesta¹ in okraja Ljubljana okolica² ter s tem izgrajevanje komunalnega (občinskega) sistema.³ Izvedena je bila najprej politična združitev in nato upravna. Najprej so se združili organi političnih organizacij mesta in okraja. Z začetkom leta 1954, so se pričele priprave na združitve Mestnega komiteja Zveze komunistov Slovenije (ZKS) Ljubljana z Okrajnim komitejem ZKS Ljubljana okolica. Na konferenci Mestnega komiteja ZKS in Okrajnega komiteja ZKS Ljubljana okolica, ki je bila 23. in 24. marca 1954, so se komunisti povezali oziroma združili v Okrajni komite ZKS Ljubljana.⁴ Maja sta opravila združitve sindikalna sveta in junija še odbora Socialistične zveze delovnega ljudstva.⁵ Politični združitvi je sledila upravna združitve v letu 1955, ko je s 1. septembrom začel delovati Okrajni ljudski odbor Ljubljana.⁶

Potrebo po obeh združitvah so nakazali na konferenci z besedami: "Že dalj časa se je kazala potreba po tesnejšem sodelovanju mesta in okolice. Preko 6000 delavcev in nameščencev prihaja vsak dan na delo v mesto. Postavljalo se je vprašanje njihove politične aktivnosti na terenu, njihovega sodelovanja v organih ljudske oblasti."⁷ Dejansko se je vedno bolj povezovalo upravno, politično in kulturno delo mesta in okraja. Delovalo je že skupno sodišče in socialno zavarovanje. Na konferenci so tudi navedli, da so sprejeli povezovanje oziroma aktivnosti za združitve z večjim razumevanjem v zboru proizvajalcev kot pa v mestnem zboru MLO.

Na združitveni konferenci so izvolili med 27 predlaganimi 25-članski komite s sekretarjem Janezom Vipotnikom. Okrajni komite je tako ob svojem začetnem delovanju povezal štiri rajonske komiteje (I, II, III, IV), univerzitetni komite in tovarniški komite v Litostroju ter občinske komiteje ZKS Polje, Ježica in Šentvid, ki so delovali v okviru Mestnega komiteja ZKS Ljubljana v 255 osnovnih organizacijah z 11.741 člani;⁸ iz Okrajnega komiteja ZKS Ljubljana okolica pa naslednje občinske komiteje: Borovnica, Brezovica, Črnuče, Dobrova, Dolsko, Grosuplje, Domžale, Horjul, Ig, Kamnik, Kamniška Bistrica, Kresnice, Krka, Litija, Logatec, Lukovica, Medvode, Mengeš, Moravče, Prežganje, Podpeč, Radomlje, Rovte, Škofljica, Šmartno pri Litiji, Tuhinj, Višnja Gora, Vodice, Vrhnika. V 14 občinah je bila po ena osnovna organizacija (Šmarje, Blagovica, Vače, Tuhinjska Srednja vas, Podtabor, Komenda, Gabrovka, Motnik, Polhov Gradec, Stična, Ivančna Gorica; Šentvid pri Stični, Radohova vas, Temenica). Sto šestinšestdeset osnovnih organizacij (od teh 118 terenskih-vaških in mestnih, ostala v podjetjih in ustanovah) je povezovalo 3418 članov.⁹ Po drugem viru¹⁰ je bilo v okviru Mestnega komiteja ZKS Ljubljana 283 osnovnih organizacij ZKS in Okrajnega komiteja ZKS Ljubljana okolica 154

¹ Spomladi 1952 je bila v Ljubljani izvedena nova upravna delitev. Ljubljana je bila razdeljena na ožje mestno območje (rajonski ljudski odbori so bili odpravljeni) in občini Polje in Šentvid. Glej: Jože Prinčič, Organizacijski in upravnoteritorialni razvoj urbanih ljudskih oblasti v Ljubljani v obdobju 1945-1954, Zgodovina Ljubljane, Prispevki za monografijo, Ljubljana 1984, str. 540-545.

² Okraj Ljubljana okolica je obsegal jeseni 1954 naslednje občine: Blagovica, Buravica, Brezovica, Črnuče, Dobrova, Dolsko, Domžale, Grosuplje, Horjul, Ig, Kamnik, Kamnenda, Kresnice, Litija, Logatec, Lukovica, Medvode, Mengeš, Moravče, Mutnik, Polhov Gradec, Radomlje, Rovte, Stična, Šentvid pri Stični, Škofljica, Šmarje, Šmartno pri Litiji, Tuhinj, Tuhinjska Srednja vas, Vače, Višnja Gora, Vodice, Vrhnika. Poslopje okrajnega ljudskega odbora Ljubljana okolica je bilo v Ljubljani na Župančičevi ulici 8. Glej tudi: Jože Župančič, Okraj Ljubljana okolica, 1953.

³ O sprejemnih in upravnih razdelitvi Slovenije pa knjevu virne glej: Vasilij Melik, Upravna razdelitev v Sloveniji po letu 1945, Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi (Referati VII. zbiranja arhivskih delavcev Slovenije v Kočevju od 20. do 22. oktobra 1977), Ljubljana 1978, str. 93-98. O razvoju komunalnega sistema in širših oblastnih organov v tem obdobju glej: Jera Vidušek Starič, Organizacija ljudske oblasti v Sloveniji po letu 1945, Arhivsko gradivo v Sloveniji po osvoboditvi, str. 99-116.

⁴ Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Okrajni komite Zveze komunistov Slovenije Ljubljana (OK ZKS Ljubljana), tehnična enota (i. e.) I, arhivska enota (a. e.) I, Zapisnik konference.

⁵ Ljiljana Ciglar Šuštar, Oris razvoja družbenopolitičnih organizacij v Ljubljani po letu 1945 na primeru organiziranosti Zveze sindikatov in Socialistične zveze delovnega ljudstva, Zgodovina Ljubljane, Prispevki za monografijo, Ljubljana 1984, str. 548 in 551.

⁶ Uradni list SRS, št. 24/1955, Zakon o območjih okrajev in

občin v Ljudski republiki Sloveniji in Zakon o izvedbi nove uredbe občin in okrajev. Glej tudi: Ljubljana 1945-1970, Ljubljana 1970; Dušan Bahun, Viri za preučevanje gospodarskega razvoja v fundu okraja 1955-1965, Zbornik ob devetdesetletnici arhiva, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 8/1988, str. 250-254.

⁷ Glej opombo 4, str. 12.

⁸ ZAL, OK ZKS Ljubljana, š. 2, a. e. 11, Poročili komitejev ZKS za mesto Ljubljano in okolico za združitveno konferenco.

⁹ ZAL, OK ZKS Ljubljana, š. 2, a. e. 10, Pregled občinskih komitejev ZKS z 31. 3. 1954 in a. e. 11, Poročili komitejev.

¹⁰ ZAL, OK ZKS Ljubljana, š. 11, a. e. 55, Gradivo o organiziranosti ZKS na področju MK ZKS Ljubljana in OK ZKS Ljubljana.

osnovnih organizacij, torej v 437 osnovnih organizacijah 14639 članov. V prvem tromesečju 1955 so bili na področju Ljubljane ukinjeni rajonski komiteji ZKS in so se oblikovali občinski komiteji: Ljubljana Bežigrad, Center, Moste, Rudnik, Šiška in Vič ob že delujočih Polje, Ježica in Šentvid. Število občinskih komitejev, povezanih v Okrajni komite Ljubljana se je vsa naslednja leta spreminjalo zaradi združevanja manjših občinskih komitejev ali priključevanja novih ob združitvah ljubljanskega okrajnega komiteja z drugimi okrajnimi komiteji.

Ob združitvi z Okrajnim komitejem ZKS-Kočevje spomladi (24. maja) 1957 so se vključili naslednji občinski komiteji Kočevje, Dobropolje, Ribnica, Sodražica, Velike Lašče, Loški Potok in Predgrad. Okrajni komite je povezoval 16.130 članov v 585 osnovnih organizacijah.¹¹

Junija 1958 so izvedli združitev Okrajnega komiteja ZKS Ljubljana z Okrajnim komitejem ZKS Trbovlje ter tako vključili komiteje ZKS občin Trbovlje, Hrastnik, Zagorje in Radeče. Po tej združitvi se omenja v okraju 749 osnovnih organizacij z 19.959 člani.¹²

Konec leta 1962 (10. 12. 1962) so se okrajnemu komiteju priključili še občinski komiteji ZKS, ki sta jih povezovala Okrajni komite ZKS Kranj (Kranj, Radovljica, Jesenice, Škofja Loka, Tržič) in OK ZKS Novo mesto (Novo mesto, Črnomelj, Metlika, Trebnje). Članstvo pa je naraslo na 34.450 članov v 1635 osnovnih organizacijah.¹³

Omenila sem že, da se je število občinskih komitejev spreminjalo, saj so se manjši komiteji ZKS vključili v večje praviloma z upravno-teritorialnimi spremembami (združevanje oziroma ukinjanje manjših občin), procesom, ki se je v začetku šestdesetih let praviloma zaključil. Največje število občinskih komitejev je bilo ob oblikovanju okrajnega komiteja leta 1954 (34 in 4 rajonski komiteji) ter v letu 1958 (32), leta 1960 jih je bilo 26, leta 1961 18, od konca leta 1962 do 1965 pa 27 komitejev.¹⁴ V velikih delovnih organizacijah so bili organizirani tovariški komiteji, katerih število je naraščalo od enega v letu 1954 do devetih v letu 1958 in petnajstih v letu 1959.

V letu 1965 je okrajni komite prenehal z delovanjem. Februarja 1965 je Organizacijsko-politični sekretariat CK ZKS poslal okrajnim komitejem ZKS navodila o ukinitvi.¹⁵ V njem ne navaja točnega datuma ukinitve; pač pa pravi, da

bodo okrajni komiteji ZKS prenehali z delom po prenehanju delovanja okrajnih oblastnih organov (skupščin). Delo Okrajnega ljudskega odbora Ljubljana (okrajne skupščine) je prenehalo z 31. marcem 1965.¹⁶ Na seji sekretariata Okrajnega komiteja ZKS Ljubljana 1. aprila 1965 so sklenili, da je potrebno pridobiti uradni sklep CK ZKS o prenehanju delovanja komiteja.¹⁷ Tak sklep o prenehanju delovanja okrajnih komitejev ZKS s 1: 5. 1965 pa je bil sprejet na seji Izvršnega komiteja CK ZKS že 8. 3. 1965.¹⁸

Organi, telesa in oblike dela

S širitvijo okrajnega komiteja se je večalo tudi število članov komiteja (to je bil najvišji organ med dvema konferencama). Ob oblikovanju komiteja in leto za tem jih je bilo 25, leta 1956 in 1957 31, 1958 najprej 58 nato 66 kot tudi leta 1959 in 1960, leta 1961 in 1962 je bilo 63 članov, od leta 1963 do 1965 pa 35 članov komiteja.¹⁹ Številčno manjši je bil sekretariat (politično-izvršilni organ) v letih 1956-1965. Med leti 1954 in 1961 so sklicevali tudi plenum.

Praviloma na dve leti so sklicali konferenco kot najvišji partijski organ v okraju (1954, 1956, 1958, 1960, 1963). Udeleženci so bili izvoljeni delegati na občinskih konferencah, člani komiteja in revizijske komisije ter vidnejši gostje iz političnega življenja. Na njej so poročali, analizirali delo komunistov v dveletnem obdobju kot tudi volili člane komiteja in revizijske komisije. Na konferenci so zmeraj analizirali tudi celoten politični in gospodarski položaj v okraju in podali smernice za nadaljnjo aktivnost komunistov.

Delovale so komisije: ideološka, kontrolna (pozneje tovariško oziroma častno razsodišče), organizacijska, kultura in komisija za kadrovska vprašanja. Kot oblika dela so sklicevali sestanke s sekretarji občinskih komitejev. Po potrebi so tako okrajni komite kot občinski komiteji sklicevali aktivne komunistov (stalne ali občasne) za posamezne dejavnosti in stroke (aktivni komunistov: gospodarstvenikov, komunistov v upravnih organih občinskih ljudskih odborov, pravosodnih ustanov, prosvetnih delavcev, kulturnih delavcev, obrtnih delavcev, komunistov zunanjetrgovinskih podjetij, kmetijskih delavcev, aktiv direktorjev). Sklicevali so posvetovanja za

¹⁶ Ur. l. SRS, št. 10/1965, Zakon za izvedbo odprave okrajev v SR Sloveniji. ZAL, OK ZKS Ljubljana, š. 81, a. e. 342, Razširjena seja sekretariata z dne 1. 4. 1965.

¹⁷ Iz zapisnika seje sekretariata je razvidno tudi, da naj bi Okrajni odbor SZDL zaključil delo s 15. 5. 1965 (z odlokom GO SZDL), Okrajni sindikalni svet pa je prenehal z delom 31. 3. 1965 (po sklepu sindikalnega plenuma).

¹⁸ Arhiv Republike Slovenije, Referat za dislocirano arhivsko gradivo L CK ZKS, Zapisnik seje izvršnega komiteja CK ZKS z dne 8. 3. 1965. V letu 1965 so delovali poleg OK ZKS Ljubljana še naslednji OK ZKS: Maribor, Celje in Koper.

¹⁹ Sekretarji komiteja so bili v tem obdobju Janez Vipotnik, France Popit in Mitja Ribičič.

¹¹ Kot opomba 10.

¹² Kot opomba 10.

¹³ ZAL, OK ZKS Ljubljana, t. e. 48, a. e. 218, Zapisnik konferencie OK ZKS Ljubljana 2. 4. 1963.

¹⁴ Vsa leta je deloval s statusom občinskega komiteja tudi Univerzitetni komite ZKS Ljubljana.

¹⁵ ZAL, OK ZKS Ljubljana, š. 81, a. e. 338, Ukinitve okrajnih komitejev. Dopolj Organizacijsko-političnega sekretariata CK ZKS z dne 4. 2. 1965.

določena področja gospodarstva in družbene dejavnosti.

Ob problemih, težavah v podjetjih, ustanovah ali nepravilnostih pri delu oblastnih organov so ustanovili komisije pri okrajnem ali pa pri občinskih komitejih. Komisije ali posebne skupine so ustanovljali tudi za spremljanje gospodarskega (v celoti, ali po panogah) ali političnega položaja v okraju kot tudi za problematiko posamezne dejavnosti (zdravstvo, šolstvo, zunanja trgovina).

Gradivo komiteja odraža problematiko tedanjega časa v okraju

Zvrsti gradiva, nastale z njegovo dejavnostjo, so enake gradivu ostalih delujočih družbenopolitičnih organizacij. To so zapisniki organov in oblik dela, poročila (informacije), analize, evidence in statistika članstva, sezname.²⁰ Pomembna in zanimiva je njihova vsebina. Iz te je razvidno, da so se poleg političnih vprašanj (predvsem prvo desetletje po koncu vojne) vedno bolj posvečali gospodarskim (tako celim panogam gospodarstva kot posameznim pomembnejšim podjetjem)²¹ kot tudi družbenim dejavnostim: zdravstvu, kulturi in še posebej šolstvu²², izgrajevanju in utrjevanju komunalnega sistema (od združevanja upravnoteritorialnih enot do oblikovanja in delovanja oblastnih organov).

Občinski komiteji so v t. i. informativnih poročilih za okrajni komitej poročali o gospodarskem in političnem stanju v občini. Okrajni komitej pa je pripravljajl poročila za CK ZKS o

tem za celotni okraj. Celo gospodarske, politične prekrške in kazniva dejanja v okraju je mogoče spremljati prek poročil, ki jih je tajništvo za notranje zadeve pošiljalo komiteju.²³

Še nadalje so spremljali informburojevec oziroma "sovražnike sistema,"²⁴ Predvsem pa so skrbeli za idejnopolitično izobraževanje članstva (politične šole; tečaji), učiteljskega kadra in mladine ter vsega vodstvenega kadra (političnega, gospodarskega).

Članstvo Zveze komunistov, kadrovanje, tako partijsko kot v vodstvenih organih podjetij in ustanov, je možno spremljati preko množične kategorije gradiva, ki zajema tako preglede, sezname članstva kot "gradivo o gibanju članstva" in ga inventar opredeli z geslom "članstvo", ki je razgrajeno še na 26 podgesel.²⁵

Informacija uporabnikom o fondu

Fond Okrajni komitej ZKS Ljubljana smo prevzeli od Zgodovinskega arhiva CK ZKS jeseni 1985. Gradivo je bilo shranjeno v fasciklih v skupnem obsegu 23,5 tm za obdobje 1954-1965.²⁶ V letih 1994 in 1995 sem fond strokovno uredila in na novo tehnično opremila. Izdelan je inventar: popis (na računalniku) s stvarnim kazalom, konkordančna tabela tehničnih in arhivskih enot, historiat ustvarjalca fonda, historiat fonda, seznam kratice in seznam izločenega gradiva.²⁷

Ohranjeno je 121 škatel gradiva (12,1 tm). Gradivo komiteja je urejeno in popisano v okviru let po organih ali zvrsteh gradiva, po potrebi še z dodatnimi opozorili na gradivo v okviru določene arhivske enote.²⁸ Na koncu fonda je odloženo in popisano gradivo občinskih komitejev v okviru let (zapisniki sej občinskih komitejev, letnih konferenc, tudi posameznih osnovnih organizacij, poslanih okrajnemu komiteju v vednost). Gradivo občinskih komitejev, kot so poro-

²⁰ O zvrsteh gradiva družbenopolitičnih organizacij, ki je opredeljeno kot arhivski gradivo glej: Mateja Jeraj, Navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva družbenopolitičnih organizacij, Arhivi 6/1983, št. 1-2, str. 119-122; Ljiljana Cigliar-Šuštar, Navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva družbenopolitičnih organizacij, Arhivi 5/1982, št. 1-2, str. 37-38. Še posebej o gradivu ZKS glej: Darinka Drnovšek in Martin Ivanič, Prikaz gradiva Zveze komunistov Slovenije pri osvoboditvi, Arhivi 6/1983, št. 1-2, str. 63-75; Darinka Drnovšek, Gradivo fonda CK KPS/ZKS 1945-1990, Arhivi 15/1992, št. 1-2, str. 60-63; Slavica Tovšak, Mestni komitej Komunistične partije Slovenije Maribor mesto 1945-1954, Inventar, Arhiv CK SKJ, Lista kategorija registratskega materiala foruma i organa SKJ i njihovih radnih tjela sa rokovima čuvanja, Beograd 1985, Separat iz časopisa Arhivist 33/1983, št. 1-2; Martin Ivanič, Partijski arhiv - kaj je to, Delo, Književni listi (tri nadaljevanja), 21. in 28. 10. ter 4.11. 1993; Ljiljana Šuštar, Gradivo ljubljanske partijske organizacije za leta 1945-1953, Arhivi 16/1993, št. 1-2, str. 122-124.

²¹ Ob vseh mogočih analizah u stanju, razvoju panog ali nekega podjetja (tako gospodarskem, političnem) je pomembna tudi gradivo o integracijskih procesih v industriji.

²² Opuzurim naj na nekaj gradiva: gradivo, ki je nastalo ob pripravi na šolsko reformo 1958, in sicer pregled kadra (zapislenih) na osnovnih, srednjih šolah, srednješolskih domovih in vateh v okraju v šolskem letu 1956/57 (z najstnimi podatki, strokovno izobrazbo in družbenopolitično aktivnostjo zapislenih), v letu 1962 su razpravljali u izvajanje šolske reforme, pa tudi u idejni u pruka.

²³ V gradivo fonda se ta poročila nanašajo na obdobje 1958-1960.

²⁴ Taku su na junijski, septembrski in oktobrski seji sekretariata v letu 1958 kot tudi janojski, februarjski in novembrski leta 1959 analizirali dejavnost bivših informburojevcev kot tudi še leta 1965.

²⁵ S temi podgesli pa je opredeljeno npr. število članstva, sprejem, izključitve, kazni, socialni sestav; strokovna in politična izobrazba komunistov; kadrovanje komunistov v organih stranke kot v vodstvenih organih v gospodarstvo in družbenih dejavnostih itd.

²⁶ ZAL, akcesijska knjiga za Ljubljano III., št. vpisa 734 in akcesijska knjiga gradiva ZKS, št. vpisa 1, oba pod imenom Fundi okrajnih in občinskih komitejev ZKS za leta 1945-1968.

²⁷ Ljiljana Šuštar, Okrajni komitej ZKS Ljubljana, inventar, 1995

²⁸ Npr. pri a. e. 88 preleg: Zapisniki sej sekretariata OK ZKS Ljubljana 1958 navajam še: -Analiza bivših informburojevcev na sejah: 20. junij, 23. september in 20. oktober; in še primer a. e. 193, kjer pri vsebini: Gradivo o uresničevanju smernic III. plenuma CK ZKJ na področju gospodarskega in političnega življenja opuzurim še na: - Analize gospodarskega in političnega razvoja v okraju, občinah in podjetjih.

čila, informacije, analize, statistika članstva, pa je uvrščeno v okvir gradiva okrajnega komiteja kot je bilo že tudi odloženo v pisarni komiteja. Gradivo je dostopno za uporabo. Uporabljalo se je tudi že v raziskovalne namene.²⁹

Na koncu sestavka želim še opozoriti, da je s strokovno ureditvijo tega fonda in fonda Mestni komite ZKS Ljubljana 1945-1953³⁰ urejeno in dostopno za uporabo gradivo ljubljanske partijske organizacije od leta 1945 do 1965. Prav tako je prevzeto, urejeno in popisano gradivo s strani ustvarjalca še za nadaljnjih 25 let, vse do leta 1989.³¹ Dostopno je za uporabo po pravilniku o pogojih za uporabo arhivskega gradiva³² oziroma po pogojih, določenih v primopredajnem zapisniku gradiva CK KPS/ZKS med ZKS-Stranko demokratične prenovе in Arhivom Republike Slovenije.³³

Julius Kugy in Jože Abram-Trentar v Ovčji vasi (Valbruna) 22. avgusta 1937, slabo leto pred Trentarjevo smrtjo
Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, osebni fond Ludvika Zorzuta, t.e. 3, a.e. 8/3

²⁹ Jerca Voduček Starič, Oris družbenopolitičnega razvoja Ljubljane 1945-1955, Zgodovina Ljubljane, Prispevki za monografijo, Ljubljana 1984, str. 501-522; Ljiljana Šuštar, Iz partijskih arhivov o nezadovoljstvu delavcev in prekinitvah dela, Arhivi 17/1994, št. 1-2, str. 120-124; kot raziskavah o nacionalizacijah, problematiki Revije 57.

³⁰ O gradivu tega fonda glej: Ljiljana Šuštar, Gradivo ljubljanske partijske organizacije za leta 1945-1953, Arhivi 16/1993, št. 1-2, str. 122-124.

³¹ ZAL, Mestni komite ZKS Ljubljana, popis

³² Pravilnik o pogojih za uporabo arhivskega gradiva, Ur. l. SRS, št. 34/81, popravek Ur. l. SRS, št. 2/82; Obrazložitev o uporabi tega gradiva je bila podana v Obrazložitvi Pravilnika o organizaciji in delu ter o sistematizaciji del in nalog Arhiva SR Slovenije, Obvestila Arhiva Republike Slovenije, letnik 6/1, 1990, str. 93.

³³ O teh pogojih glej v članku: Darinka Drnovšek, Gradivo fonda CK KPS/ZKS 1945-1990, Arhivi 15/1992, št. 1-2, str. 63.